

ეკა კვიციანი

სახარების ოშკური ხელნაწერის (ათონ. 62) ერთი მინაწერის შესახებ

სახარების ოშკური ხელნაწერი (ათონ. 62) XI საუკუნით თარიღდება. იგი ათონის ივერთა მონასტრის ხელნაწერთა კოლექციაში ინახება. ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში დაცულია მისი ფოტოპირი და მიკროფირი ნომრით Ath. 62. ჩვენი მსჯელობა ემყარება მხოლოდ ფოტოპირს. ხელნაწერზე დაკვირვება ცხადყოფს, რომ მასზე მუშაობდა ორი ადამიანი: გადამწერი და რედაქტორი. რედაქტორმა სახარების ტექსტი გაასწორა გიორგი მთაწმინდლის რედაქციის მიხედვით.¹ პირველადი ტექსტი² კი, ჩვენი აზრით, წარმოადგენს წმიდა მამის ოთხთავის ქართულ სახარებაზე მუშაობის შუალედურ ეტაპს, როცა რედაქტირების პროცესი ჯერ არ არის დასრულებული და, შესაბამისად, არც ვულგატის ტექსტია საბოლოო სახით ჩამოყალიბებული.³

სახარების ოშკური ხელნაწერის (ათონ. 62) ტექსტზე მუშაობისას ჩვენი ყურადღება მიიქცია ერთმა მინაწერმა, რომელიც მათეს სახარების 24-ე თავის 36-ე მუხლის გასწვრივ რედაქტორის ხელით არის დაწერილი: „ესე სიტყუად სამთა სახარებათა არა ეწერა, არცა მე დაწერე“⁴

¹ სახარების ოშკური ხელნაწერის (ათონ. 62) მეორეული, რედაქტორის მიერ გასწორებული ტექსტი აღნიშნული გვაქვს 0* ლიტერით.

² სახარების ოშკური ხელნაწერის (ათონ. 62) პირველადი ტექსტი აღვნიშნეთ 0[#] ლიტერით.

³ თუ რომელი რედაქციის შემცველია სახარების ოშკური ხელნაწერის (ათონ. 62) პირველადი და მეორეული ტექსტი უკვე შესწავლილი გვაქვს სტატიაში „სახარების ოშკური ხელნაწერის (ათონ. 62) კოდიკოლოგიურ-ტექსტოლოგიური ანალიზი მათეს სახარების საფუძველზე“. ჟურნ.: „სპეკალი“. III. 2011. <http://www.spekali.tsu.ge>.

⁴ აღსანიშნავია, რომ იმავე შინაარსს გადმოსცემს მარკოზის სახარების XIII თავის 32-ე მუხლიც: „ხოლო დღისა მისთვის და ჟამისა არავინ იცის, არცა ანგელოზთა ცათა შინა, არცა ძემან, არამედ მამამან“.

[74v]. სიტყვაში ნაგულისხმებია „არცა ძემან“ („ხოლო დღისა მისთვის და ჟამისა არაინ იცის, არცა ანგელოზთა ცისათა, არცა ძემან, გარნა მამამან მხოლოდმან“, მათე 24,36). სახარების ოშკური ხელნაწერის (ათონ. 62) პირველად ტექსტში სინტაგმა „არცა ძემან“ ეწერა, მეორეული ტექსტის რედაქტორმა იგი წაშალა და იქვე, მინაწერში, ახსნა, თუ რატომ წაშალა.

სანამ საკითხის უშუალოდ შესწავლაზე გადავალთ, აუცილებლად უნდა აღვნიშნოთ, რომ სახარების ოშკურ ხელნაწერში რედაქტორის მიერ შეტანილ ცვლილებებზე დაკვირვებამ აჩვენა, რომ მან ზუსტად იცის, რა უნდა გაასწოროს, რომელი ადგილი რითი უნდა ჩაანაცვლოს. იგი ამ სამუშაოს ძალიან ზუსტად ასრულებს, ტექსტში ზედმეტი ჩარევის გარეშე. ჩვენი აზრით, მეორეული ტექსტის რედაქტორს ხელთ აქვს გიორგი მთაწმინდლის რედაქციის შემცველი დედანი, რომლის მიხედვითაც ასწორებს ტექსტს. ჩვენი აზრით, ის მინაწერი, რომელზეც ზემოთ გვქონდა საუბარი, სავარაუდოდ, რედაქტორმა იმ დედნიდან გადმოწერა, რომელიც მას ჰქონდა ხელთ.

ბუნებრივად ჩნდება კითხვები: რატომ ამოიღეს ეს სიტყვების ოთხთავების ტექსტიდან? (ქვემოთ დავინახავთ, რომ მათი რიცხვი საკმაოდ დიდია), ანდა რატომ განდა საგანგებო აღნიშვნის ღირსი ეს ცვლილება?

ქართულმა მეცნიერებმა იმთავითვე მიაქციეს ამ მინაწერს ყურადღება, რაც ქართულ ოთხთავთა ტექსტის მეცნიერულად შესწავლა და გამოცემა დაიწყო. ივ. იმნაიშვილი⁵ აღნიშნავს, რომ „არცა ძემან“ ათონური რედაქციის შემცველი სამი ხელნაწერიდან (ვანი H, ემიაძინი I, გელათი K) მხოლოდ გელათს მოეპოვება. ვანისა და ემიაძინის ხელნაწერებში „არცა ძემან“ არ არის, ხოლო ორივე მათგანში 36-ე მუხლის გასწვრივ აშიაზე ტექსტის ხელით წერია: „არცა ძემან“ – „ესე სიტყუად სამთა ბერძულთა სახარებათა არა ეწერა, არცა მე დავეწერე“ (HI). ეს მინაწერი სხვაობს სახარების ოშკური ხელნაწერის

⁵ ქართული ოთხთავის ორი ბოლო რედაქცია. ტექსტი გამოსცა და გამოკვლევა დაურთო ივანე იმნაიშვილმა. თბ. 1979, გვ. 57.

(Ath. 62) მინაწერისგან იმით, რომ აქ დაკონკრეტებულია, დედნად გამოყენებული სამი სახარება **ბერძნულია**. ივ. იმნაიშვილი მიიჩნევს, რომ მინაწერის ავტორი გიორგი მთაწმინდელია და ხაზს უსვამს იმ ფაქტს, თუ რა დიდი პასუხისმგებლობით ეკიდებოდა წმიდა მამა თავის თარგმანს. აკ. შანიძესაც მთარგმნელობითი პრინციპების შესახებ ზოგადი მსჯელობისას მაგალითად მოჰყავს ეს მინაწერი⁶, მისი ავტორის ვინაობის შესახებ კი კონკრეტულად არაფერს ამბობს. აკ. შანიძის მიერ გამოქვეყნებულ ჯრუჭის (D), პარხლისა (E) და აღიშის (C) ოთხთავებში მათეს სახარების 24-ე თავის 36-ე მუხლი ასე იკითხება: „ხოლო დღისა მისთვის და ჟამისა არავინ იცის, არცა ანგელოზთა ცისათა, არცა ძემან, გარნა მამამან მხოლომან“. როგორც ვხედავთ, ამ ნუსხებში სიტყვები „არცა ძემან“ დასტურდება, ეს ასეც იყო მოსალოდნელი, რადგან ამ ოთხთავებში დაცული ტექსტი წინათონური რედაქციისაა.

ცაცა ჭანკიევი⁷ დაინტერესებულა ამ მინაწერით და საგანგებოდ შეუსწავლია ოთხმოცამდე XI-XVIII სს-ის ოთხთავი. მისი ვარაუდით, ეს მინაწერი გიორგისეული უნდა ყოფილიყო, ამიტომაც სწორედ ათონური რედაქციის შემცველი ხელნაწერები მოიძია. მკვლევარს ჩვენთვის საინტერესო მინაწერის განსხვავებული ვარიანტები აღმოუჩენია სამ ნუსხაში: Q 883 (XII-XIII), კალკოსისა⁸ (XIII) და ართვინის⁹ (XI-XII) ოთხთავებში:

Q 883: „არცა ძემან კიდეგნად ეწერა დედასაცა“.

⁶ ქართული ოთხთავის ორი ძველი რედაქცია სამი შატბერდული ხელნაწერის მიხედვით (897, 936 და 973 წწ.). გამოსცა ა. შანიძემ. თბ. 1945, გვ. 011.

⁷ ც. ჭანკიევი. ვანის, ლაბსყაღდისა და ენშიაძინის ოთხთავთა მიმართებისათვის. ჟურნ.: „მრავალთავი“. IV. 1975, გვ. 10-11.

⁸ კალკოსის ოთხთავის აღწერილობა მოცემული აქვს ე. თაყაიშვილს, იგი მას XIII საუკუნით ათარიღებს. აღწერილობაში აღნიშნულია ეს მინაწერი: არქეოლოგიური ექსპედიცია კოლა-ოლთისში და ჩანგლში. თბ. 1938, გვ. 35-36.

⁹ ართვინის ოთხთავი აღუწერია ნიკო მარს, იგი მას XI-XII სს. ათარიღებს, აღწერილობაში აღნიშნულია ეს მინაწერი: Н. Я. Марр. Дневник поездки в Шавшетию и Кларджетию. Тексты и разыскания по ярмяно-грузинской филологии. VIII. СПб. 1911, გვ. 189-190.

კალკოსის ოთხთავი (XIII ს.): „სამთა სახარებათა შინა არა ეწერა ბერძულთა და არცა მე დავსწერე, მთაწმიდელი იტყვის.“

კალკოსის ოთხთავის მინაწერი განსაკუთრებულად საგულისხმოა იმიტომ, რომ აქ პირდაპირ არის ნათქვამი, რომ ჩვენთვის საინტერესო მინაწერის ავტორი გიორგი მთაწმინდელია. XIII საუკუნის გადამწერს ეჭვი არ ეპარება, რომ იგი ათონელ მამას ეკუთვნის.

ამას გარდა, გადასინჯულ ოთხთავთა შორის ც. ჭანკიევი ალმოაჩინა ათონური რედაქციის შემცველი სამი ხელნაწერი: H 2070 (XI-XII), H 1782 (XII-XIII) და S 2546 (XVIII ს.), რომლებშიც „არცა ძემან“ არც ძირითად ტექსტშია ჩაწერილი და არც მინაწერია გატანილი კიდეზე, ხოლო A 99 ხელნაწერში (XIII ს.) „არცა ძემან“ ტექსტში ჩამატებულია გადამწერის ხელით.¹⁰ რაც შეეხება ლაბსყალდის ოთხთავს, რომელიც ათონური რედაქციის შემცველი ვანისა და ემშიაძინის ოთხთავის თანადროულია (XII-XIII სს.) ხელისა და შემკულობის მიხედვით, მათგან იმით განსხვავდება, რომ ტექსტში „არცა ძემან“ წერია, ხოლო მინაწერი, შესაბამისად, არ გვაქვს.

საინტერესოა ის ფაქტი, რომ ზ. სარჯველაძის ინიციატივით ქართული ოთხთავის ტექსტის აკადემიურ გამოცემაზე მომუშავე ჯგუფის (ე. გიუნაშვილი, დ. თვალთვაძე, ს. სარჯველაძე, მ. მაჩხანელი) მიერ მომზადებული მასალების მიხედვით, გიორგი მთაწმინდლის რედაქციის შემცველ სინურ, იერუსალიმურ და ქუთაისში დაცული ოთხთავების ნაწილში „არცა ძემან“ არ არის ამოღებული.¹¹ რით შეიძლება აიხსნას ამ მუხლის ასეთი ვარიანტულობა ქართული ოთხთავის ათონური რედაქციის ტექსტში?

ცხრილში მოცემულია გიორგი მთაწმინდლის რეცენზიის შემცველი ნუსხების კლასიფიკაცია იმ ნიშნით, თუ რომელი ხელნაწერის 24-

¹⁰ ც. ჭანკიევი, ვანის, ლაბსყალდისა და ემშიაძინის ოთხთავთა მიმართებისათვის, გვ. 11.

¹¹ გიორგი მთაწმინდლის რედაქციის შემცველი ნუსხების წაკითხვების შესასწავლად გამოვიყენეთ პროფესორ იოსტ გიპერტის მიერ შექმნილი TITUS-ის ქართული რესურსები. <http://titus.uni-frankfurt.de/texte/etca/cauc/ageo/nt/giornt/giorn.htm>.

თავის 36-ე მუხლში არის სიტყვები „არცა ძემან“ და რომელში არა:

არცა ძემან	„არცა ძემან“ არ არის
სახარების ოშკური ხელნაწერის ძირითადი ტექსტი Ath. 62 (o [#])	სახარების ოშკური ხელნაწერის მეორეული ტექსტი Ath. 62 (o*)
გელათი K	ვანი H
ლაბსყალდი L	ენშიაძინი I
Sin- 19, 1074 წ. N	Q 883 (XII-XIII)
Sin.Geo.N.12 1075 წ. Σ	კალკოსისა (XIII)
Jer-93, XII ს. q	ართვინის (XI–XII)
Jer.-122, XIII-XIV სს. J	H 2070 (XI-XII) (მინაწერიც არ არის)
Jer.-103 , XIII ს. Z	H 1782 (XII-XIII) (მინაწერიც არ არის)
ქუთ.-74 XII- XIII სს. g	S 2546 (XVIII ს.) (მინაწერიც არ არის)
ქუთ.-75 XII- XIII სს. z	Jer.-49 , XI ს. Q
ქუთ.-182 XII- XIII სს. p	Jer.-153, XII ს. Y
ქუთ.-145 XIII- XIV სს. k	Jer.-102, XII-XIV სს. U

რელაქციულად ოთხთავის ძველი ქართული თარგმანების ათონამდელი პერიოდის შემცველ ნუსხებში,¹² რა თქმა უნდა, ყველგან გვაქვს „არცა ძემან.“

რა მდგომარეობა გვაქვს ბერძნულ ხელნაწერებში? ბერძნულ ნუსხებშიც ისეთივე სიჭრელეა, როგორც ქართულში.¹³ შედარებით აღ-

¹² X^OA^RP^SVⁱs^be^BT^ML^hF^mG^ac^Iw^tr – გამოვიყენეთ ქართული ოთხთავის ტექსტის აკადემიური გამოცემის მომზადებაზე მომუშავე ჯგუფის (ე. გიუნაშვილი, დ. თვალთვაძე, ს. სარჯველაძე, მ. მაჩხანელი) მომზადებული მასალები მათ მიერ დათქმული ლიტერების მიხედვით: **X** – ხანმეტი ოთხთავი (VII ს.); **O** – ოპიზის ოთხთავი (913 წ.); **A** – ქსნის ოთხთავი (X ს.); **R** – Sin.-15 (975 წ.); **P** – Sin. -30 , Sin.-38 (979 წ.); **S** – Sin. -16 (X ს.); **V** – ვატიკანის ოთხთავი (X ს.); **i** – ქუთ.-176 (X ს.); **s** – S-405 (X ს.); **b** – A-1699, H-1887 (X ს.); **e** – პარხლის ახალი ოთხთავი S-4927 (X ს.); **B** – ბერტის ოთხთავი (X ს.); **T** – წყაროსთავის ოთხთავი (X ს.); **M** – მარტვილის ოთხთავი S-391 (X ს.); **L** – ტბეთის ოთხთავი (995 წ.); **h** – H-1240 (XI ს.); **F** – ურბნისის ოთხთავი (XI ს.); **m** – მესტიის ოთხთავი (1033 წ.); **G** – პალესტინური ოთხთავი (1048 წ.); **a** – აღავერდის ოთხთავი (1054 წ.); **c** – S-962, ქუთ. 688 (1054 წ.); **I** – Q-645 (XI ს.); **w** – ავსტრიის ნაციონალური ბიბლიოთეკის №-1 ხელნაწერი (XI ს.); **t** – A-18 (XII ს.); **r** – A-411 (XVI-XVII სს.).

¹³ ბერძნული ხელნაწერებში არსებული ვითარების შესასწავლად გამოვი-

რეულ ხელნაწერებში ჩვენთვის საინტერესო სიტყვები ჯერ კიდევ არ არის ამოღებული, ძირითადად IV, V, VI, ზოგჯერ X, XI საუკუნების ნუსხებშიც კი (სავარაუდოდ, მათ გადამწერებს ადრეული ხანის დედნები ჰქონდათ ხელთ). ხოლო „**ὁ δὲ ὁ υἱὸς**“ ამოღებულია უკვე IX საუკუნის ხელნაწერებიდან და, შესაბამისად, აღარ გვაქვს X, XI, XII, XIII საუკუნის ნუსხებში.

ქვემოთ მოტანილია ცხრილი, რომელშიც დაჯგუფებულია ბერძნული ხელნაწერები იმ ნიშნით, თუ რომელ ნუსხაში არის „**ὁ δὲ ὁ υἱὸς**“ წარმოდგენილი და რომელში – არა.

Mat. 24-36 Περὶ δὲ τῆς ἡμέρας ἐκείνης καὶ ὥρας οὐδεὶς οἶδεν, οὐδὲ οἱ ἄγγελοι τῶν οὐρανῶν ὁ δὲ ὁ υἱὸς , εἰ μὴ ὁ πατὴρ μόνος.	
ὁ δὲ ὁ υἱὸς	ὁ δὲ ὁ υἱὸς არ არის
B – Rome: Vaticanus (IV)	ℵ ^c – London: Sinaiticus (IV) (corrector)
D – Paris: Bezae Cantabrigiensis (V-VI)	ℑ ("Family") – E (Basel VIII), F (Utrecht IX), G (Dresden: Boernerianus IX), H (Hamburg and Cambridge IX), S (London VI), Y (Cambridge IX), Ω (Athos IX).
ℵ* – London: Sinaiticus (IV) (original text)	K – Paris (IX)
Θ – Tiflis: Koridethi (IX)	L – Paris: Regius (VIII)
f ¹³ ("Family") – 124 (Vienna XI), 788 (Athens XI), 1346 (Jerusalem X, XI).	Δ – St. Gall (IX)
28 – Paris (XI)	Π* – St. Petersburg and Oxford (X) (original text) Π ^c – St. Petersburg and Oxford (X) (corrector)
	f ¹ ("Family") – 1 (Basle XII), 118 (Oxford XIII), 1582 ^c (Mt. Athos X, corrector).
	33 – Paris (IX)
	700 – London (XI)
	1424 – Maywood, III (IX, X)
	565 – Leningrad (IX)
	2 – Basle (XII)
	69 – (f ¹³) Leicester (XV)
	157 – Rome (XII)
	579 – Paris (XIII)

ყენეთ გამოცემა: New Testament Greek Manuscripts, edited by Reuben J. Swanson, Sheffield Academic Press, Sheffield, England. 1995.

	1071 – Mt. Athos (XII)
	M – Paris (IX)
	U – Venice (IX)
	W – Washington: Freer Gospels (V)

როგორც ვხედავთ, ბერძნულ ხელნაწერებს შორის მეტია იმ ნუსხათა რაოდენობა, რომლებშიც „**ⲟⲩⲃⲉ ⲟⲩⲩⲟⲛ**“ ამოღებულია. ჩვენ მიერ შესწავლილ ქართულ ოთხთავებში კი თანაბარი სურათი გვაქვს თუმცა, ცხადია, ათონური რედაქციის შემცველ ქართულ ოთხთავთა ეს ნუსხა სრული არ არის.

ბერძნულ ხელნაწერთა ცხრილის მიხედვით, ორი ადრეული ხანის ოთხთავი, რომლებშიც „**ⲟⲩⲃⲉ ⲟⲩⲩⲟⲛ**“ ამოღებულია, არის **W** ლიტერით აღნიშნული ვაშინგტონში დაცული მანუსკრიპტი (V ს.) და **L** ლიტერით აღნიშნული პარიზში დაცული ხელნაწერი (VIII ს.).

რა მდგომარეობაა სომხურ და სირიულ ხელნაწერებში?¹⁴ V საუკუნის სომხურ მანუსკრიპტებში (arm – Künzle edition 1984; Zohrab edition 1805) „არცა ძემან“ გვაქვს. ოთხი სირიული ხელნაწერიდან სინტაგმა „არცა ძემან“ დასტურდება ერთ VI საუკუნის პალესტინურ ნუსხაში (sy^{rPal}), ხოლო სამ მათგანში ამოღებულია (sy^{rS} – Sinaitic III-IV სს., sy^{rP} – Peshitta V ს. I ნახევარი, sy^{rH} – Harklensis 616წ). საინტერესოა ის ფაქტი, რომ სამივე ადრეული ხანის ნუსხაა. როგორც ჩანს, აზრთა სხვადასხვაობამ „**ⲟⲩⲃⲉ ⲟⲩⲩⲟⲛ**“-ის ოთხთავის ტექსტში ყოფნა-არყოფნის შესახებ უფრო ადრე იჩინა თავი. ჩვენთვის საინტერესოა, მაინც რა გახდა მიზეზი „**ⲟⲩⲃⲉ ⲟⲩⲩⲟⲛ**“-ის ამოღებისა მათეს სახარების ტექსტიდან ჯერ ბერძნულ და სირიულ, შემდეგ კი ქართულ ხელნაწერებში და რატომ აღნიშნა ეს ცვლილება საგანგებო მინაწერში გიორგი მთაწმინდელმა?

ამ მუხლის ეგზეგეტიკურმა განმარტებამ პასუხი გასცა ზემოთ დასმულ შეკითხვებს. ქრისტიანობის ადრეულ საუკუნეებში ერეტიკო-

¹⁴ სირიული და სომხური ნუსხების შესასწავლად გამოვიყენეთ გამოცემა: The Greek New Testament, Fourth Revised Edition edited by Barbara Aland, Kurt Aland, Deutsche Bibelgesellschaft, United Bible Societies. Stuttgart. 1994.

სები მას არასწორად განმარტავდნენ.

ქრისტიანული მრწამსის მიხედვით, იესო ქრისტე არის სამების ერთი ჰიპოსტასი, განკაცებული ღმერთი ღვთიური და ადამიანური ბუნებით, სრული ღმერთი და სრული კაცი, მიმღები ყველა ადამიანური თვისებისა, გარდა ცოდვისა. შესაბამისად, იესო ქრისტემ, ღვთიური ბუნების მქონემ, რა თქმა უნდა, იცის მეორედ მოსვლის ჟამის შესახებ. მაშ, რატომ არის სახარებაში ნათქვამი, რომ მეორედ მოსვლის ჟამი ძე ღმერთმაც კი არ იცის? იოანე ოქროპირი 24-ე თავის 36-ე მუხლის, „ხოლო ღღისა მისთვის და ჟამისა არავინ იცის, არცა ანგელოზთა ცისათა, არცა ძემან, გარნა მამამან მხოლომან“, თარგმანებისას პირდაპირ ამბობს, რომ ეს სიტყვები მრავალი ცრუ სწავლების მთავარ იარაღად ქცეულა. წმიდა მამა განმარტავს: ქრისტეს მოწაფეებს სურდათ, სცოდნოდათ მეორედ მოსვლის ჟამი, მაგრამ უფალი ეუბნება მათ, არც ანგელოზებმა იციანო და ამატებს, არცა ძემანო, რათა არ შეეწუხებინათ ზედმეტი კითხვებით. ხოლო რომ ეთქვა, არ გეტყვითო, ამის გამო მოციქულები შეწუხდებოდნენ. „ხოლო ღღე იგი და ჟამი არა მიუთხრა განგებითა მით, რომელი მან მხოლომან უწყის, რამეთუ ეგრეთ ჯერ-იყო, რადთა განცხადებულად ღღე იგი არავინ იცოდის. ხოლო სასწაულნი ყოველნი და საქმენი მათ ჟამთანი გუაუწყნა, რადთა ცნან ყოველთა, რომელნიცა გონებისა უფალ არიან, ვითარმედ არა თუ იგი უმეცარ იყო ღღისა მისთვის, არამედ ჩუენთვის არა ჯერ-იყო მისი ცნობაჲ“. ¹⁵

ამ მუხლის, როგორც ედიშერ ჭელიძე წერს, ორი ერეტიკული გაგება არსებობდა, არიანული და ნესტორიანული: არიოზის სწავლებით, ძემ ნამდვილად არ იცის მეორედ მოსვლის ჟამი საღვთო ბუნებით. შესაბამისად, იგი არის არა ბუნებითი ღმერთი (რადგან ღმერთი ყოვლისმცოდნეა), არამედ **ქმნილება** (რადგან სწორედ ქმნილების ბუნებითი თვისებაა სამომავლო საქმეთა უმეცრება).

ნესტორიანული მოძღვრების მიხედვით, ძემ ნამდვილად არ იცის

¹⁵ წმ. იოანე ოქროპირი. თარგმანებაჲ მათეს სახარებისაჲ. თარგმანი ეფთვიმე მთაწმიდელისა. წ. III. თბ. 1998, გვ. 324-327.

მეორედ მოსვლის ჟამი კაცობრივი ბუნებით. ამის შესაბამისად, რადგან ერთი და იგივე პიროვნება ერთდროულად ვერანაირად ვერ იქნება რაიმეს მცოდნეც და არმცოდნეც, საქმე უნდა გვქონდეს არა ერთ პიროვნებასთან, არამედ ორთან, არა ერთ ძესთან არამედ ორთან, რომელთაგან ერთმა, მამა ღმერთის ძემ, იცის (საღვთო ბუნებით), ხოლო მეორემ, კაცის ძემ, იესო ქრისტემ, არ იცის (კაცობრივი ბუნებით). ეს ნიშნავს, რომ ძე ღვთისა არ განკაცებულა, არამედ იგი როგორც პიროვნება, როგორც მეორე პირი ყოველდღშიდა სამებისა მხოლოდ შეუერთდა ადამიან-პიროვნებას, იესოს.¹⁶

ჩვენი მიზანი არ არის ამ საკითზე პოლემიკის გაგრძელება. ედიშერ ჭვლიძეს სავსებით ნათლად და მკაფიოდ აქვს ჩამოყალიბებული მართლმადიდებელი ეკლესიისა და წმიდა მამათა პოზიცია ამ საკითხის შესახებ.¹⁷ ჩვენი კვლევის საგანი მხოლოდ ერთი მინაწერია. ვეცადეთ, დაგვედგინა, ვინ არის მისი ავტორი და რატომ იყო საჭირო მისი არსებობა.

ჩვენი აზრით, სწორედ ერეტიკული სწავლებებისა და არასწორი განმარტებების გამო გახდა ეს მუხლი საცილო. ეკლესიის მესვეურებმა წვალეებისგან თავის ასარიდებლად საჭიროდ მიიჩნიეს, მათეს სახარების 24-ე თავის 36-ე მუხლიდან სიტყვები „არცა ძემან“ საერთოდ ამოეღოთ. ბერძნული პრაქტიკა გაიზიარეს ქართველებმაც. ამიტომაც ბერძნულ და ქართულ ხელნაწერთა ნაწილში ამოღებულია სიტყვები „არცა ძემან“, ნაწილში კი დარჩა ძველი ვარიანტი. გიორგი მთაწმინდელს ჰქონდა რა ხელთ სამი სარწმუნო ბერძნული დედანი, რომლებშიც „იბნ̄ ო ს̄ნ̄ც“ უკვე აღარ იყო, მანაც ქართული ოთხთავის რედაქტირებისას ამოიღო ეს სიტყვები, მაგრამ მინაწერში აღნიშნა, რომ სამი ბერძნული ნუსხის მიხედვით ხელმძღვანელობდა და რომ ეს არ იყო მისი პირადი ინიციატივა.

¹⁶ ე. ჭვლიძე, მართლაც ვის შემოაქვს შფოთი და დამღუპველი მოძღვრებანი საქართველოს სამოციქულო ეკლესიაში? თბ. 2004, გვ. 14.

¹⁷ ე. ჭვლიძე, მართლაც ვის შემოაქვს შფოთი და დამღუპველი მოძღვრებანი საქართველოს სამოციქულო ეკლესიაში?

Eka Kvirkvelia

**ABOUT ONE COLOPHON OF THE GOSPEL'S OSHKI
MANUSCRIPT
(ATHON 62)**

Summary

24th chapter, 36th verse from the Gospel of Matthew bears the following: “*But about that day or hour no one knows, not even the angels in heaven, nor the Son, but only the Father*”. Words “*nor the son*” is omitted in the major Greek Gospels and several Georgian Manuscripts of the Athonian version.

Manuscript of Oshki (Athon 62) has a note along those words: “*those words are not written in three gospels, neither did I*” (according to some Manuscripts we have “*three Greek Gospels*”). Colophon belongs to st Giorgi Mtatsmindeli (the Athonite). In our opinion, at first, the words “*nor the son*” were omitted in the Greek Gospels (also the Syrian) for the reasons of herecy. Presumably, due to the Greek influence, Giorgi ommited it from the Georgian Athonian version, still he thought necessary to remark this in his note.